

Emile Durkheim ve Gabriel Tarde'ın Devlet Sosyolojisi Analizlerine Karşılaştırmalı Bir Bakış ¹

Emre ÖZCAN ²

Başyuru Tarihi: 07.03.2024

Kabul Tarihi: 24.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Emile Durkheim ile Gabriel Tarde'in, sosyolojinin bağımsız bir disiplin haline gelmesi noktasında yürüttüğü tartışmalar, genellikle doğa bilimleri-sosyal bilimler ayrımı, sosyoloji psikoloji ilişkisi, biyolojinin sosyolojiye etkisi gibi başlıklarla değerlendirilmektedir. Bu tartışmaların odağının sosyolojinin kendisini karakterize etme biçimi olduğu dikkate alındığında, sonraki çözümlerinin bu ve benzeri başlıklar üzerinden ilerlemesini olağan karşılamak gerekir. Fakat sosyolojinin kurucu isimleri olarak görülen bu düşünürlerin, siyaset sosyolojisi alanında da birçok esere, kuramsal çözümlmeye imza attığı ve dolayısıyla siyaset sosyoloğu olarak da değerlendirilebilecekleri unutulmamalıdır. Her iki isim klasik siyaset teorilerinin düşünce sahalarındaki devlet, iktidar, parlamento, demokrasi gibi unsurlara eğilmelerinin yanında bu unsurları toplumsallaşma, örgütlenme, suç gibi bileşenlere içkin olarak çözümlenmekteydi. Her ikisi de sosyolojiyi kuramlaştırırken vurguladıkları teorik analizleri siyaset teorilerinin de içerisinde çalıştırmaktaydı. İki isim açısından bu noktadaki önemli konulardan biri devletin doğası ve devlet-toplum ilişkisine dair görüşlerdi. Hem Durkheim hem Tarde dönemin birçok siyaset bilimcisi ve siyaset sosyoloğu gibi devletin kökensel niteliği, gelişimi üzerine fikir sunmalarının yanı sıra devlet-toplum ilişkisinin düzenlenme biçimlerine ve ideal yönetim anlayışının gerekliliklerine dair de iddialar sunmaktaydılar. Bu çalışma, bunlardan hareketle, devleti çoklu bir zeminde irdeleyen ve devletin otoriterliğe savrulma risklerine eğilen Durkheim ile Tarde'in devlet sosyolojisi analizlerine devletin evrimsel şeması ve devlet-toplum ilişkisi bağlamında karşılaştırmalı bir yaklaşım geliştirmektedir. Durkheim, evrimsel şemayı işbölümündeki gelişmelere dayandırırken, Tarde, aileden kabile ve devlete uzanan doğrusal bir tutum takınır. Durkheim, birçok klasik siyaset teorisindeki aileyi başlangıç noktasına koyan devlet analizlerini reddeder. Devlet-toplum ilişkisi odağındaysa her iki düşünür devleti toplumlar üzerindeki planlamacı, düzenlemeci işleviyle görmektedir.

Anahtar Kelimeler: Emile Durkheim, Gabriel Tarde, Devlet Sosyolojisi

Atıf: Özcan, E. (2024). Emile Durkheim ve Gabriel Tarde'in devlet sosyolojisi analizlerine karşılaştırmalı bir bakış. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1655-1674.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, emreozcan8747@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0877-2457

A Comparative Analysis of Emile Durkheim and Gabriel Tarde's Sociology of the State

Emre ÖZCAN³

Submitted by: 07.03.2024

Accepted by: 24.10.2024

Article Type: Research Article

Abstract

The discussions carried out by Emile Durkheim and Gabriel Tarde on the issue of sociology becoming an independent discipline are generally evaluated under headings such as the distinction between natural sciences and social sciences, the relationship between sociology and psychology, and the impact of biology on sociology. Considering that the focus of these discussions is the way sociology characterizes itself, it should be considered normal that subsequent analyzes proceed on these and similar topics. However, it is overlooked that these thinkers, who are seen as the founding names of sociology, have also written many works and theoretical analyzes in the field of political sociology and therefore can also be considered as political sociologists. Both of them continued to use the theoretical analyzes they put forward while theorizing sociology in their political theories. One of the most important issues for both of them at this point was their views on the nature of the state and the state-society relationship. Both Durkheim and Tarde, like many political scientists and political sociologists of the period, not only presented many ideas on the origin and development of the state, but also made claims about the ways of organising the state-society relationship and the requirements of the ideal understanding of government. Based on these considerations, this study develops a comparative approach to Durkheim's and Tarde's analyses of the sociology of the state in the context of the evolutionary schema of the state and the state-society relationship.

Keywords: Emile Durkheim, Gabriel Tarde, State Sociology

³ Başkent University, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work, emrezcan8747@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0877-2457

Giriş

Emile Durkheim ve Gabriel Tarde, sosyal bilimler tarihine isimlerini sosyolojinin disiplinleşmesinin öncü düşünürleri olarak kaydetmişlerdir. İkisi de sosyolojinin bağımsız bir disiplin olarak inşa edilmesinde farklı kuramsal ve metodolojik yaklaşımlar ortaya koymuşlardır. Bu yaklaşımların, aynı zamanda birbirlerinin görüşleri üzerinden karakterize olduğu da açıktı. Durkheim'in ele aldığı kuramsal analizler Tarde'inkilerle, Tarde'inkilerse Durkheim'inkilerle karşılıklı içerisinde kendisini göstermekteydi. Birey-toplum ilişkisinden, sosyolojinin diğer disiplinlerle etkileşimine ve doğa-toplum ikiliğine kadar birçok konuda köklü ayrışmalar söz konusuydu ki, bu ayrışmalar birbirleriyle olan yazışmalarında da net bir şekilde görülmekteydi. Bu tartışmaların sonucunda Durkheim hem sosyal bilimler hem de daha özeldir sosyoloji tarihi içerisinde adeta kazanan taraf ilan edilmişti. Bu zafer, Durkheim'in kısa bir süre sonra, 1902'de Sorbonne'da eğitim kürsüsünü elde etmesiyle kurumsal bir zafer olarak yansıdığı gibi, büyük ölçüde bununla bağlantısı dahilinde kuramsal bir zafer olarak da görüldü.

Durkheim ile Tarde arasındaki bu mücadele uzun dönemlerde sosyoloji içerisinde çözümlenmeye devam etti. İkili arasındaki tartışmalara farklı ekoller kendilerine özgü bakış açılarıyla derinlik kazandırdı. Ancak 19. yüzyılın hakim normatif sosyoloji anlayışının neticesinde Durkheim'in yerinin ayrıcalıklı olduğu da bilinen bir gerçektir. Durkheim'in toplumu bir bütün olarak inceleme nesnesi kılma yönündeki "makrofiziksel sosyoloji" şeklinde ifade edebileceğimiz paradigması sosyolojiyi bağımsız bir disiplin kılan yaklaşım olarak kabul gördü. Tarde da bu doğrultuda sosyoloji içerisinde marjinal bir pozisyona sokuldu. Sonrasında Durkheim ile Tarde arasındaki kuramsal mücadeleye odaklanan kavrayışlar genellikle mikro-makro sosyoloji dikotomisi, doğa bilimler-insani bilimler ayrımı, sosyoloji-psikoloji ilişkisi, metafiziğin sosyolojideki yeri gibi sorunsallar üzerinden ilerledi. Düşünürlerin siyaset sosyolojisi açısından ileri sürdüğü fikirlerinse bu sorunsallar arasında yerini aldığını söylemek güçtür. Oysaki her iki isim sadece sosyolojinin inşasındaki rolleri üzerinden açığa çıkan kuramsal analizlerle değil, siyaset sosyolojisi düzleminde ortaya koydukları birçok bakış açısıyla da siyaset sosyolojisinin sahasında yer alabilecek sosyologlardı. Durkheim ile Tarde'in sosyolojinin teorikleştirilmesi bağlamında sahip oldukları temeldeki ayrışmaların bu sahaya da aynı şekilde yansıyor yansımadağına bakmak bu ekseninde oldukça önem kazanmaktadır.

Durkheim ve Tarde'in Fransız önemli siyaset teorisyenleri arasında güçlü bir şekilde yer edemediğini (özellikle Tarde) söylemek hatalı sayılmayacaktır. Birçok Fransız filozof ve siyaset kuramcısının bu bağlamda isimlerini evrensel ölçekte duyurdukları dikkate alındığında bunu normal karşılamak hatalı sayılmaz. Fransız topraklarında, Fransız Aydınlanmasının mimarları olarak görülen; kuvvetler ayrılığı kuramını karakterize eden, farklı yönetim biçimlerinden demokrasi, politik güç ve özgürlük ilişkisine kadar birçok teoriye imzasını atan Montesquieu'yu, toplumsal sözleşme dolayısıyla devlet işleyişini ortaya koyan Rousseau'yu, seküler hükümet anlayışını idealize eden ve despotizmi eleştirilerinin merkezine yerleştiren Voltaire'i aşmak handiye imkânsız olsa gerek. Tabii bunlara Locke, Hobbes gibi İngiliz aydınlanmacılarını, İskoç aydınlanmacısı Ferguson'u ve 16. yüzyılın en önemli isimlerinden Machiavelli'yi eklediğimizde Durkheim ve Tarde'in isimlerinin öne çıkabileceğini düşünmek yanıltıcı olacaktır. Ancak her iki düşünürün saydığımız bu isimlerden etkilenmediğini de söyleyemeyiz. Bu isimlerin devlet-toplum ilişkilerinin düzenlenme biçimlerinden, ideal yönetim anlayışına ve devletin kaynağına ilişkin geliştirdiği birçok kuramsal izah, sonrasındaki birçok siyaset bilimci ve sosyologda görüleceği üzere Durkheim ve Tarde'a da ilham kaynağı olmuştur.

Her iki sosyoloğun Fransız akademisinde aktif olduğu yıllardaki düşünce üretiminden bahsederken, Fransa'nın içerisinde bulunduğu politik-tarihi sürece de kısaca değinmek gerekiyor. 4 Eylül 1870'te, Fransa'nın Prusya Savaşı'ndan mağlup ayrılmasıyla ilan edilen III. Cumhuriyet, 1789 Fransız Devrimi'nden itibaren sekizinci rejimi oluşturuyordu. Fransa hem Prusya Savaşı'nın yenilgisi hem de Paris Komünü'nün sarsıcı etkisi nedeniyle büyük bir şok/travma altındaydı. III. Cumhuriyet, Fransa'nın kaybolan güçlü imajını yeniden sağlamak niyetindeydi. Fakat uzlaşması zor bir bölünme de yaşanmaktaydı. Cumhuriyet ilan edilmiş olsa da

rejim karşıtları azımsanmayacak şekilde güçlüydü. Bir yanda Katolik Kilise, ordu ve bürokrasinin bazı kesimleri ve endüstriyel seçkincilerce desteklenen monarşi taraftarları, anti-semitik muhafazakârlar, diğer yandaysa sosyalist devrimden yana olan, işçi sınıfını yoğun bir biçimde arkasına alan anti-kapitalizm yanlıları mevcuttu. Bu ikisini karşısına yerleştiren, burjuvazi ve aydınlarla hareket eden, Bourbonlara ve Bonapartistlere düşman, toplumsal-ekonomik yaşamı laik ilkelerle yeniden modernize ederek kaos ortamını ortadan kaldırmaya çalışan Cumhuriyetçiler ise devlet aygıtının tamamen hakimi olmaya çabalıyorlardı. Cumhuriyetçiler eğitimden, yargı ve yasamaya kadar birçok alanda başarıyla işleyen reformlarla Fransız Devrimi ilkelerinin somutlaşabileceğine inanıyorlardı.

Bu ortamda Durkheim, Cumhuriyetçilerin sadık destekçisi konumundaydı. Cumhuriyetçilerin yargı, eğitim, ulusal birlik ve toplumsal problemler şeklinde sınıflandırabileceğimiz başlıklarda ortaya koyduğu çözüm önerilerinin arkasındaydı. Sivil vatanseverliği seküler ahlakla iç içe geçiren bir yaklaşımın eşit yurttaşlığı güçlendireceğini savunuyordu. Durkheim'a göre demokrasinin ve milli duyguların sağlamaştırılması, aynı zamanda ortaklaşmış eğitim politikalarının ve spesifik olarak sosyal bilimlerin eğitim sistemindeki ağırlığının geliştirilmesiyle mümkündü. Bu bakış açısı Cumhuriyetçilerin görüşleriyle ortaktı. Bu eksende Durkheim, III. Cumhuriyetin öncü eğitim reformcusu, felsefeci Louis Liard'ın teşvikiyle Almanya'ya gitmiş, sosyal bilimlerin ulusal birlikteki rolü üzerine düşünmüş ve ardından Bordeaux Üniversitesi'nde ilk akademik görevine yerleştirilmişti. Sonrasında Durkheim'ın akademik ilerleyişinde Cumhuriyetçilerle paylaştığı kesişimselliklerin rolünün de azımsanamayacağını belirtmek gerekir. Nitekim Durkheim ahlaki bireycilikten sosyalizme, dayanışma olgusuna, sivil toplum ve devlet teorisine kadar birçok noktada III. Cumhuriyetin paradigmalarıyla ilerliyor, toplumsal ve ekonomik sorunlara III. Cumhuriyetin karşı karşıya olduğu sosyo-politik ve tarihi sorunsallar bağlamında eğiliyordu.

Tarde'a gelecek olursak, aynı dönemde Tarde, hukukçu ve kriminolog kimlikleriyle öne çıkıyordu. Uzun süre savcılık ve yargıçlık görevlerini üstlenen düşünür, felsefedeki donanımını istatistik bilimiyle harmanlayarak ceza sosyolojisinde önemli eserler üretmekteydi. Adalet Bakanlığı'nda adli istatistik müdürü olarak Paris'e çağrıldıktan altı yıl sonraysa 1900'de Collège de France'da modern felsefe kürsüsüne seçilip, Ahlak ve Siyasal Bilimler Akademisi Felsefe Bölümünün asil üyesi unvanını elde etmişti. III. Cumhuriyet'in başlattığı reformların belki de en önemli ayaklarından birini ceza alanı oluşturmaktaydı. Devlet aygıtını ele geçirmek adına yargıda yerleştirilmeye çalışılan birçok dönüşümün yanı sıra, bilhassa 1872-1885 yılları arasında başta suç oranlarındaki belirgin artışla ilgili olmak üzere bunun etrafındaki birçok toplumsal probleme müdahale anlamını taşıyan yasalar çıkartılmıştı. III. Cumhuriyet, nesnel/bilimsel bir yaklaşımı ortaya koymak için ceza politikaları noktasında birçok bilim insanı ve uzmandan özellikle suçun önlenmesi odağında yararlanmaktaydı. Bu yüzden Tarde'ın kriminoloji çalışmalarına, Fransız adalet sistemi içerisinde aldığı görevlere ve dolayısıyla III. Cumhuriyet'le ilişkisine bu düzlemde bakmak gerekir (Renneville, 2018). Tarde'ın III. Cumhuriyet'e dair ne özel yaşamında ne de çalışmalarında kesin bir siyasi pozisyon aldığını söylemek zordur. Kaldı ki, onu bir ideolojik konumlanışla düşünmek de pek mümkün değildir. Ancak eserlerinin çoğunluğuna sinen ulus-devlet, İmparatorluk, iktidar teorileri bize hem kendi politik yaklaşımına hem de III. Cumhuriyet'e ilişkin izler sunabilmektedir. Fakat Tarde'ın genellikle III. Cumhuriyet'in getirdiği hukuki ve politik krizler, çatışmalı ortamlar, ekonomik bunalımlar karşısında ona mesafeli olduğu düşünülmektedir. Bu mesafeyi bizlere gösteren en önemli olayla onun adli bir vakadan büyük bir siyasi açmazla dönüşen Dreyfus krizinde -her ne kadar açıktan bir tutum almayıp, bu olayı yazılarında analiz etmeyi tercih etse de- Dreyfus destekçisi olmasıdır.⁴

Durkheim'da hem siyaset sosyolojisinin klasik konuları olarak görülen hükümet, parlamento, demokrasi, çoğulculuk gibi unsurlarla hem de toplumsal saha analizi olarak yapı, kültür, örgütlenme bağlarına yönelik tartışmalarla karşılaşmaktadır. Her iki vektöre dağılan bu çözümler esasında toplumun sosyolojik ve

⁴ Tarde'in konumu ve Dreyfus olayının ayrıntıları için Loise Salmon'un (2005) "Gabriel Tarde et l'Affaire Dreyfus" başlıklı makalesine bakılabilir.

politik olarak bir dengeye/düzene oturtulması çabasının sonucudur. Nihayetinde Durkheim, modern toplumun hızlı teknolojik ve ekonomik ilerlemesinin onu kurumsal reform yoluyla ortadan kaldırılması gereken bir anomi krizine sürüklediğine inandığından onun meslek grupları, devlet ve demokrasiye dair politik kavrayışlarını bu krize bir yanıt olarak görmek gerekir (Müller, 2005). Uzun yılları kapsayan düşünsel bir üretime sahip olan Durkheim'ın siyaset sosyolojisindeki fikirleri genellikle 1883-1890 ile 1890-1900 dönemleri üzerinden ikili hatla değerlendirilmektedir. 1883-1885 arası yazılarının nevrojistik merkezindeki ulus ve devletin doğasına ilişkin sorgulamaların ve toplumsal zorlayıcılık ve yükümlülüğün gerekçeleri hakkındaki analizlerin eksenindeki siyasal otorite, toplumsal otoriteyi ifade eden büyük bir otoriteyle düşünülmektedir ki, buradaki asıl konu, vatandaşların devlete karşı siyasal itaatinin doğasını ortaya çıkarmaktan ziyade bireylerin, en genelinden en örgütlüsüne kadar toplumsal kurallara neden saygı duyduğunun nedenlerini açıklamakla ilgilidir (Inda, 2017, s. 147). 1886-1889 döneminin odağına ise Durkheim'ın devleti toplumsal güçlerin temsilcisi olarak yerleştirdiğini görürüz. Burada Durkheim, devlet otoritesinin temelini genel çıkarlar, kamu yararı ilkesi veya genel refah arayışı olduğunu savunan eğilimlere karşı çıkararak, devletlerin toplumların oluşumu üzerine inşa edildiğini iddia etmekte ve böylece devlet aygıtının topluma tabiiyetini güçlü bir şekilde yeniden üretilip, devlet sosyolojisini zorunlu olarak toplumsal olanın incelenmesine bağlı hale getirmektedir (Inda, 2017, s. 150). Durkheim'ın siyaset yazılarına çok daha sık referans yapılan eseri, 1890-1900 arasında Bordeaux'da verdiği sosyoloji derslerinden oluşan *Sosyoloji Dersleri* (2006) idi. Bu eserde meslek gruplarının organik dayanışmanın araçları olarak rolünden, devletin ve demokrasinin işlevlerine ve aynı zamanda modern bir kolektif ideal olarak "ahlaki bireyciliğin" önemine kadar birçok çözümlenmeye meslek grupları, demokratik devlet ve bireyci ideal arasında sağlıklı işleyen bir koordinasyona ve reformlar dizisine işaret edilerek yer veriliyordu (Müller, 2005). Durkheim, 1890'da başlayan bu on yılında, modern devlete pek çok farklı alanda genişleyen rollerle baktığı, onun müdahaleci ve düzenleyici pratiklerini öne çıkardığı gibi, bu gücünün esnetilebilmesini de meslek örgütleri ve sivil toplumun güçlendirilmesi üzerinden düşünüyordu. Durkheim, 1898'a yaklaşırken devletin bütünlüklü bir toplumsal yaşamın ürünü ve toplumsal yaşama bağlı bir organ olduğu görüşünden tam olarak vazgeçmemekle birlikte, uzlaşımın örgütlenmesinde belirli bir özerkliğe sahip olduğu şeklindeki kavrayışlarını sürdürmeye devam ediyordu, yani bir anlamda kolektif temsillerin ve toplumsal eğilimlerin devleti aştığını düşünmeye devam etse de toplumun bütünü için zorunlu olan temsilleri yüksek bir bilinç ve yansıtma derecesiyle detaylandırmak adına devletin kendi kapasitesine sahip dinamik bir merkezi teşkil ettiğini kabul ediyordu ki, bu dönemi takiben Durkheim'daki en önemli kavrayışın, radikal bir yön değişikliği gibi duran devleti rasyonel bağımsız bir organ olarak çözümlenmesi olduğunun da altını kalınca çizmek gerekir (Inda, 2017, s. 149).

Tarde'a baktığımızda ise Tarde, Durkheim kadar belirgin bir siyaset sosyolojisi analiziyle öne çıkan bir isim değildi. Fakat bu, onun önemli bir siyaset sosyoloğu olmadığı anlamına gelmez. Tarde, ele aldığı sosyolojik sorunsalları politik olarak analiz eden, politik olanı toplumsal olandan ayırmayan bir sosyologdu. Bu durum, eserlerinin neredeyse tamamına yansımış bir tabloydu. Özellikle dikkat çeken çalışmalarından biri olan, devlet sosyolojisi adına birçok önerme bulabileceğimiz 1899 tarihli *Les Transformations du pouvoir* [İktidarın Dönüşümleri] doğrudan bir siyaset sosyolojisi eseri idi. Bu esere yansıyan kuramsal müdahalenin politik içeriği ve tarihsel titreşimi, Toscano'nun (2008, s. 90) belirttiği gibi, "düşüncesinin sorunsalı 'indirgenip gitsin' diye değil, aksine orijinal bir siyasi iktidar düşüncesine yeniden güç ve tutarlılık kazandırmak amacıyla akılda tutulmalıdır." Tarde'in sosyal teorisini kurduğu temel düzlemi, toplumsal sahanın arzu ve inanç kuvvet akışlarıyla ele alınıp taklit, icat ve karşıtlık olmak üzere üç bileşenle çözümlenmesine dayanır. Bu düzlem, Tarde'da siyaset sosyolojisinin temel analiz nesnelere olan iktidar, devlet, monarşi, liderlik vb. üzerine yaptığı çözümlenmelere içkindir. Bir başka ifadeyle sosyal teori ve sosyoloji için ortaya koyduğu kuramsal çerçeve ve kavram seti siyaset sosyolojisi içerisinde de işlevlenmeye devam eder. Bunu görebileceğimiz en net yer 1890'da yayımlanan *Les lois de l'imitation* [Taklidin Yasaları] başlıklı temel eseridir. Tarde, burada taklidin siyaset sahnesindeki rolüne tarihsel ve toplumsal olarak eğilir, aile ilişkilerinden ulus-devlet düzenine ve idari-askeri

merkezleşmeye kadar geniş bir yelpazenin merkezine taklidi yerleştirir. 1895'te yayınlanan *La logique sociale*'in [Toplumsal Mantık], bilhassa "Le coeur" [Kalp] bölümünde ise kalbi öfke, kızgınlık, hayranlık, coşku gibi toplumun istikrarını sağlayan duyguların iç içe geçmesi olarak betimleyerek, bu duyguları vatanseverlik, kolektif nefret vb. üzerinden ulus, demokrasi, devlet tartışmalarına yedirir. 1897'deki *L'opposition universelle*'de [Evrensel Karşıtlık] toplumsal karşıtlıkları açığa çıkarmayı dener ve politik karşıtlıkları devletlerarası savaş, barış, silahlı barış biçimleri gibi temalarla irdeler. Tarde'ı siyaset sosyolojisi sahasına yerleştiren diğer bağlamın kriminoloji alanında yaptığı araştırmalar olduğunu da unutmamak gerekir. 1890'daki *Le délit politique* [Politik Suç] ve *La philosophie pénale* [Ceza Hukuku Felsefesi], 1892'deki *Les crimes des foules* [Kalabalıkların Suçları], 1893'teki *Foules et sectes au point de vue criminel* [Kriminal Açından Kalabalıklar ve Cemaatler], 1897'deki *La jeunesse criminelle* [Gençlik Suçluluğu] ilk akla gelen eserleridir. Bunların dışında kitle psikolojisine odaklandığı 1901'deki *L'opinion et la foule* [Kamuoyu ve Kalabalık] ve diğer yazıları *Études sur le socialisme contemporain* (1884) [Çağdaş Sosyalizm Üzerine Çalışmalar] ile *L'avenir latin* (1904) [Latin Geleceği] çalışmalarından da bahsedilebilir (Favre, 1983).

Tüm bunlar doğrultusunda bu çalışma, sosyolojinin iki önemli çağdaş ismi Durkheim ve Tarde'in siyaset sosyolojisi analizlerini devlet sosyolojisi özelinde karşılaştırmalı olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu karşılaştırma, her iki düşünürün de 17. ve 18. yüzyılın klasik siyaset teorisyenlerinin karakterize ettiği yöneten-yönetilen ikiliğine dayalı "kök-devlet" ve "devletin düzenleyici rolü" anlayışına sadık kalarak hareket ettiğini gözler önüne serilerek değerlendirilmektedir.

Devletin Gelişimsel Niteliği Üzerine

Durkheim'ı siyaset sosyolojisi çerçevesine yerleştiren yaklaşımlar, yukarıda belirtildiği gibi genellikle onu üç dönem üzerinden değerlendirir de devlet teorisine ilişkin çözümlenmelere ışık tutulmak istendiğinde sıklıkla iki kaynağa başvurulur. Birincisi, birçok kuramsal noktadan onun temel eseri olan *Toplumsal İşbölümü*'yken, ikincisi, siyaset yazılarının derli toplu sunulduğu *Sosyoloji Dersleri*'dir. *Toplumsal İşbölümü*, modern devletin ortaya çıkışını ve gelişimini serimlerken, *Sosyoloji Dersleri*, daha çok devletin genişleyen rol ve sorumluluklarına odaklanır. Buradan anlaşılması gereken iki sonuç ortaya çıkar. Birincisi (birinci eser) devletin gelişimsel bir şema içerisine yerleştirilmesidir. İkincisi ise (ikinci eser) devletin yöneten-yönetilen ikiliği doğrultusunda toplum üzerindeki üstün yetkilerle donatılmış bir güç olarak ortaya konulmasıdır.⁵ Bu iki husus, yani devlete kökensel bir nitelik atfedip, onu evrimci bir yasaya dayandırma ile devleti zorunlu bir güç olarak ele alma esasında Tarde'ı da kapsayan bir yelpazede Hobbes, Locke, Rousseau'dan Weber, Pareto ve Montesquieu'ya kadar yöneten-yönetilen ikiliği üzerinden şekillenen birçok siyaset bilimci ve sosyoloğun kuramları için temel sorunsallarıdır.

Durkheim, modern devletin gelişiminde ihtiyaç duyulan şeyi organik ve mekanik dayanışma ayrımı üzerinden ele alır. Bir anlamda modern devleti toplumsal farklılaşmanın sonucu olarak ortaya koyar. Bu, ayrıca Durkheim'da siyasal toplumun nasıl tanımlandığıyla da ilişkilidir. Durkheim'a göre siyasal toplum herhangi bir örgütlenme içerisindeki iktidar oluşumunun varlığına bağlanmaz. Örneğin, aile ya da patrik konseyi gibi iktidar sahibi yapılar siyasal topluluk olarak düşünülmez, yani bu tarz iktidarlara siyasal toplum dışında da rastlanır (Durkheim, 2006, s. 91). Durkheim'a göre siyasal toplumu betimleyen unsur ne bir yönetim örgütlenmesi veya nüfusun büyüklüğü ne de belirli bir toprak parçasıdır. Siyasal toplumun kısmi ayırt edici niteliği ikincil gruplarda gizlidir.⁶ "Az ya da çok sayıda ikincil kümelerin birleşmesinden kurulan ve kendisi

⁵ Bu noktada akıllara Durkheim'ın bu iki eseri arasında bir kopukluk veya yalıtılmışlık olduğu gelmemelidir. İki eser de devlet teorisi açısından birbirleriyle etkileşimleri dahilinde devletin hem gelişimsel hem de yönetsel konumuna atıfla düşünülebilir ki, bu bölümde iki eseri iç içe kullanmaya özen göstereceğiz. Burada kastettiğimiz Durkheim'ın modern devleti, dayanışma ve işbölümü kuramı bağlamında evrimci bir formüle yerleştirmesidir. *Sosyoloji Dersleri* ise doğrudan bu tarz bir evrimci yasayla düşünülemezdir.

⁶ Durkheim, idari bölümlenmelere dayanan gruplar ile çeşitli derneklemelerden, korporasyonlardan müteşekkil mesleki grupları kapsayan kümeyi toplumdaki ikincil gruplar olarak ifade eder. Durkheim'a göre toplum farklı niteliklere sahip ikincil grupların bileşiminden oluşur. İkincil gruplar, onun açısından devlet ile toplum arasına yerleşir ve dengeleyici bir unsur şeklinde işlevlenir.

daha üstün başka hiçbir düzenli erkten kaynaklanmayan bir erke bağımlı olan toplum” siyasal toplumdur (Durkheim, 2006, s. 62). Bu topluluklar yoksa siyasal otorite de yoktur. Fakat Durkheim’daki esas mesele devletin doğasının siyasal toplumla birlikte tanımlanması olduğu gibi, ikisi arasındaki kavramsal farklılığa da dikkat çekilmesidir. “Devlet, siyasal toplumun bütününe tabi olduğu en yüksek otorite” olarak görülmektedir (Durkheim, 2006, s. 97). Durkheim, “hükümler otoritenin edimcilerine devlet, devletin en önde gelen organı olduğu karmaşık topluluğa da siyasal toplum” demektedir (Durkheim, 2006, s. 97). Devlet, siyasal toplumu oluşturan diğer tüm ikincil grupları kapsayan en yüksek yasama organı olarak düşünülür (Müller, 1993, s. 98). Bağımsız bir siyasal toplumda ortaya çıkan devlet, yönetenleri ve yönetilenleri içeren siyasal toplumun en üstün ifadesidir (Yükselbaba, 2017, s. 207).

Tarde’ın metinlerinde ise siyasal toplumun doğrudan tanımıyla karşılaşılmaz. Ancak Tarde, aynı satırlarda hem devleti evrimsel bir gelişmeye tabi tuttuğunu hem de Durkheim’ın aksine onun açısından tarihin eski dönemlerinde her ailenin bir devleti teşkil ettiğini gösterir: “Başlangıçta her aile ayrı bir Devlet oluşturuyordu; daha sonra aynı Devlet, tamamen yapay bir bağla birbirine bağlanan binlerce aileyi içeriyordu ve nihayet her Devlet kendi ulusunu, yani kendi ırkını veya alt ırkını, kendi ailesini yarattı” (Tarde, 1890, s. 294). Görüyoruz ki, Tarde’da açık bir şekilde aile-devlet-ulus şeklinde evrimsel bir şema hem somut olarak hem de toplulukların bilinç düzeyleri açısından mevcuttur. Ailelerin genişlemesi ve bir araya gelmesiyle somut olarak devlete ve buna bağlı olarak aile bilincinden yurttaşlık bilincine geçiş söz konusudur. Hatta bu şema “evrensel barış”ın ve demokrasinin koşulu olarak inandığı tek bir dünya İmparatorluğuna uzanan bir anlatımla sürer. Tarde, aile veya kabile gruplarının devlet ve ulusal grup içinde açılıp kaynaşmasından doğan siyasal yaşamın, ulusun ötesine geçerek kıtaya ve dünyaya doğru uzandığını ve toplumun tüm katmanlarının bu şekilde kapsandığını düşünür. Bunun sonrası ise tüm devletlerin tek bir merkezi devlet çatısında toplanmasıdır. Tarde, devletin tüm güçlerinin merkezileştiği, hepsinin tek bir dünya devletinde birleştiği uluslararası birlik fikrine inanır.⁷ Bu, “kozmpolit ve demokratik asimilasyona doğru gidiş için kaçınılmaz bir tarihsel eğilim” (Tarde, 1890, s. 439) olarak kendisini gösterir. Buradaki önemli husus, Tarde’ın bu şemayı icat ve taklidin zorunlu aşaması şeklinde ele almasıdır. Nihayetinde Tarde, devletlerin çoğalmasını taklit mantığına yaslar. Kendisine devlet fikrinin nerede doğduğunu soran Tarde, cevabı küçük İtalyan Cumhuriyetleri şeklinde verdikten sonra, ilk pratiklerin Fransa ve Britanya’ya yayıldığını, İspanya ve Fransa’nın merkezi İtalyan devletlerine benzemeye, hatta onları devasa boyutlarda taklit etmeye başladığının altını çizer (Tarde, 1890, s. 298). Tarde için devletler ve uluslar daima birbirini taklit etme eğilimindedirler. Ona göre tarihin herhangi bir aşamasında veya herhangi bir bölgesinde prestij nedeniyle birbirlerini taklit etmeyi alışkanlık haline getirmiş devletler vardır. Örneğin, 15. yüzyılda İtalya, 16. yüzyılda İspanya, 17. yüzyılda Fransa taklit edilenin üstünlüğüne sahiplerdir. Başka bir örnek olarak monarşik mutlakiyetçilik XIV. Louis döneminde Avrupa’da yayılmışsa, bu Fransız tipi hükümetin taklidiydi veya 1815’ten sonra İngiliz parlamentarizmi, Fransa’nın benimsemesiyle Atlantik’in her iki yakasında Türkiye’ye ve Japonya’ya kadar yayılmıştı (Tarde, 2003 [1898], s. 157). Hatta kolonyalizm de tarihteki taklit mantığının en yaygın biçimlerinden biriydi. Tarde, “iç” ve “dış” -mekân- şeklinde ikiye ayırdığı kolonyalizm süreçlerini, büyük kolonyal İmparatorlukların yaratılmasını anavatanın ulusal tipinin yeniden üretilmesi olarak görmekteydi.⁸ Ona göre kolonyal ülkelere dikkatlice bakıldığında mimariden, dine, sanata ve politikaya kadar büyük çakışmalarla karşılaşmaktadır. İç koloniler için de aynı şey söz konusudur. Örneğin, Orta Çağ Fransa’sında, Büyük Veba ya da Yüz Yıl Savaşları nedeniyle nüfusu azalan, bir manastırın etrafında büyüyen her kasaba bir iç kolonyaydı; tıpkı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri’nde bir tren istasyonu etrafında kristalleşen her yeni buğday kasabası gibi (Tarde, 2003 [1898], s. 168)...

⁷ Bu noktada akıllara Kant’ın Cumhuriyetçi devlet yapısına bağlı olarak barışın ulusal boyutta tesisi, barışın uluslararası platforma taşınması, tüm devletlerin kendi özelliklerini kaybetmeden katıldıkları “milletler birliği”nin, “federatif birliğin” varlığı ve “dünya yurttaşlığı”nın devreye girmesi şeklindeki üç aşamalı ebedi barış ilkesi gelmektedir.

⁸ Tarde’ın taklitsel üretim olarak gördüğü kolonyalizm yasalarını taklit yasaları gibi ele almasının örneklerini incelemek adına “*La répétition amplifiante*” (2003 [1898]) bakılmalıdır.

Tarde'a göre devlet farklı şekillerde düşünülebilir. Birincisi, onun en yüksek siyasal otorite, siyasal yönetimin toplam gücü olmasıdır ki, bu, Durkheim'in görüşüyle neredeyse tıpatıp aynıdır. İkincisi, en geniş anlamıyla bir bütün olarak ulus şeklinde tasavvur edilmesidir (Barnes, 1919, s. 356). Siyasal otorite noktasında mesele kritiktir. Çünkü Tarde, siyasal otoritenin kaynağının bireylerin koruma ve yönlendirme, daha geniş anlamda itaat edilme ihtiyacından doğduğunu savunur. Siyasal otoriteye kaynaklık eden bu ihtiyaç aileden köksalar, yani koruma ve yönlendirme alışkanlığı, sahiplenme, sevgi ve saygı ile itaat ilk kez ailede kazanılır (Tarde, 2003 [1899b], s. 70). Tarde'a göre ailedeki ön disiplin, ilkel aile reisinin çok yönlü otoritesi, daha doğrusu inanç ve arzuları olmasaydı devletin oluşumu imkânsız olurdu. Fakat buradaki aile konusu, doğuştan gelen bir eğilim veya pedagojik bağlamla alakalı değildir. Aile de bildiğimiz anlamdaki aile değildir. Tarde, aile-devlet-ulus şeması çizerken de, itaat edilme ihtiyacının kökeni olarak aileden bahsederken de aileyi sıklıkla "toplumsal aile" [*la famille sociale*] olarak ifade eder. Toplumsal anlamda aile, sadece veya tamamıyla kan bağıyla değil, avcılıkta, savaşta, sanat faaliyetlerinde işbirliğinde bulunan, birlikte yaşayan doğal çiftlerden, kölelerden, çocuklardan vb. oluşan bir grupla anlaşılır, yani birlikte öldürülmüş bir av hayvanını yeme, birlikte bir çocuk büyütme veya aynı inançlara sahip olma gibi (Tarde, 2003 [1899b], s. 68)... Tarde'a göre aktif veya pasif sahiplenilmeden ve itaat edilmenin ayrıcalığından elde edilen haz, yalnızca ailede açığa çıkabilir. Aile ve ailedeki baba otoritesi, tekrar etmek gerekirse itaat edilme arzusunun başlangıç noktasıdır. Pratik olarak ilk iktidar nosyonunun ailede doğduğunu düşünen Tarde, "insanların en erken çocukluklarından itibaren, ellerinde tutmayı en çok istedikleri şeyleri korumak ve onları elde etmeyi en çok istedikleri şeylere yönlendirmek için en iyi konumda olduğuna inandıkları kişiye boyun eğme eğiliminde oldukları" (Tarde, 2003 [1899b], s. 79) ifade eder ve bunun merkezinde de anne-baba olduğunu iddia eder. Ona göre evlat itaati ailedeki iktidarın doğuşu olarak düşünülür.

Tarde'in yapmaya çalıştığı şey bir anlamda baba otoritesinin siyasal otoriteye taşındığını göstermektir. Böylece kamu otoritesi baba otoritesinin basit bir uzantısı haline gelmekte, devletin su yüzüne çıkması için de ailelerin diğer ailelerle ve şehirlerle birleşmek adına kapalı-bütünden veya sınırlı toplumsallıktan çıkarak açılması gerekmektedir. Demek ki, Tarde aile, kabile, şehir ve ulus arasındaki mantıksal farklılıklara odaklanmaktan ziyade, bunları evrimsel bir düzleme yerleştirir. Aile açılıp genişlemiş bir çevrede yerini aldığı anda, inanç ve arzuların çeşitliliğine karşılık gelen çok sayıda işlevi yoğunlaştıran tek bir baba iktidarı, bir o kadar farklı bir iktidara dönüşür ve ardından koruma ile yönlendirme görevi baba otoritesinden rahibe, öğretmene, patrona, askere, politikacıya vb. dağılır ki, bu da devletin varlığını ve müdahalesini gerektiren pek çok hegemonik iddiaya yol açar (Zourabichvili, 2003, s. 32). Dolayısıyla kilise, okul, asker, devlet hepsi aynı nehirde, ailede yıkanır. Tarde, bunları "baba iktidarının çocukları" olarak tarif edip, hepsinin daha sonra "kök" haline geldiğini belirtir (Tarde, 2003 [1899b], s. 79). Böylelikle devlet iktidarı, tümünden paternalist bir zeminin yanı sıra rahip, asker, patron, öğretmen vb. mevcut, zorunlu, parçalı, her biri kök haline gelen güçlerin/hegemonik dağılımların içerisinde tasavvur edilir. Hepsinin de tek bir ortak doğası olarak baba otoritesi vardır.

Son kertede Tarde hem devletin evrimini hem de siyasal otoritenin tanımını kaçınılmaz bir itaat edilme arzusunun bağlar. *Sources du pouvoir* (2003 [1899b]) metninde iktidarı açıkça "itaat edilme ayrıcalığı" olarak betimler.⁹ Buradan çıkarmamız gereken sonuç, tekrar etmek gerekirse aileden başlayan bir itaat edilme arzusunun siyasal otoriteyi ve devleti oluşturan bir zemine yerleştirilmesidir.¹⁰ Tarde için güçlü ve zayıf arasındaki fark devam ettiği müddetçe de itaat edilme arzusu hiçbir şekilde sönmülmemez. İtaatten kasıtsa asla bir emir verme ve bu emre uyma anlamında bir itaat etme-edilme ilişkisi değildir. Onun açısından tutkulu bir

⁹ Barnes, Tarde'da -bizim burada "iktidar" olarak çevirdiğimiz- *pouvoir* sözcüğünün kullanımının muğlak kaldığını düşünmektedir. Ona göre birincisi, fiziksel ve psikolojik iktidar anlamında kullanılır. İkincisi, pratik siyasal egemenlikle eş anlamlı halde el alınır. Üçüncüsü ise kavrama siyasal egemenlik ve hükümet otoritesi anlamı verilir. Son olarak ise kuvvetler ayrılığını ve dengesini betimlerken bu kuvvetlere işaret eder (Barnes, 1919, s. 254).

¹⁰ Bu noktada Tarde'in siyasal otorite ile toplumsal otoriteyi birbirinden ayırdığının altını çizmek gerekir. Birincisi, belirli ve kesin olmasıyla, eylemin kurnazlığıyla, taklit ışınlarının aniliğiyle, ikincisi ise aksine belirsizlikle betimlenir. İkincisi kamusal aklın ve halkın resmi olmayan tarafları olarak sanatçılar, aydınlar, yazarlar, gazeteciler tarafından uygulanırken, birincisi devlet yöneticilerine ait resmi otoritedir. Tarde'a göre resmi olmayan otoritenin her bir biçimi ve kategorisi günün birinde sırasıyla resmi otorite biçimleri arasında yerini almayı başarır. Büyük toplumsal prestijler, hayranlık duyulan sermayeler, saygınlık duyulan konumlar kendisine karşılık gelen ve birbirlerinden derinden farklı olan hükümetler üretebilirler (Tarde, 2003 [1899b], s. 59-60).

diz çökme olarak itaat, emir vermeden kaynaklanmaz. İtaat edilme, bir güce boyun eğmek değil, aksine güç vermek anlamında kullanılır ve son tahlilde bir arzu yatırımıdır (Tarde, 2003 [1899b], s. 70). Böyle olduğunda da Tarde sanki Etienne de la Boétie'nin "gönüllü kulluk" söyleminden veya Spinoza'nın *Teolojik Politik İnceleme*'deki meşhur "neden insanlar sanki özgürlükleri için savaşmışçasına kölelikleri için savaşır" mottosundan esinlenmiş gibi görünür. Elbette ki, bu iki söylem arasındaki teorik ve politik farkı gözetenek bu düşünürleri çağırılmış olsak da Tarde, *Sources du Pouvoir*'da Boétie'nin adını anmaktan çekinmez: "Çoğu insanlar için itaatte, saflıkta, hayran olunan bir efendiye karşı neredeyse aşk dolu bir kayıtsızlıkta karşı konulmaz bir tatlılık vardır. Yurttaşım, La Boétie'nin *Gönüllü Kulluk* adlı eserinde söylediği temelde budur. /.../ coşkulu bir putperestliğin, tutkulu bir diz çöküşün nesnesi" (Tarde, 2003 [1899b], s. 69). İtaat edilme, toplumsal sahada yine ailede öğrenilen taklit etme alışkanlığı yoluyla yayılır. Orduda komutan, okulda öğretmen, işyerinde patron birer taklitçi gibi davranır. Hepsi de komuta ederken, geleneklerden, kurallardan vb. ödünç aldıkları biçimlerle taklitçi kılığına bürünürler. O yüzden Tarde, "taklit itaatten doğar" demektedir (Tarde, 2003 [1898], s. 156). Ona göre taklitçi olarak doğmamış bir halk, yönetilme ihtiyacını çok güçlü hissetse dahi yönetilemez. Tarde, iktidarın servet gibi değiş-tokuş edilemeyeceğini, ama onun gibi belirli ritüel yetkilendirmeler aracılığıyla aktarılabilceğini, dolaşıma sokulabileceğini vurgular. Çünkü toplumda daima kendini tatmin etmeye çalışan, efendi olarak belirlenen ilk kişiye doğru bir yönelme söz konusudur ki, bu ancak geleneğe uygun olma şartıyla gerçekleşir ve en nihayetinde o zaman insanlar diğer insanların itaat ettiğini görerek ya da bilerek itaat etmeyi sürdürür (Tarde, 2003 [1899b], s. 68). Bu bağlamda taklit, aynı zamanda iktidarın sürekli olarak yeniden üretilmesini ve dönüşmesini de sağlayan bir şeydir. İktidar, servet gibi yıpranabilir veya tüketilebilir, ancak hala korunmaya devam ediyor ve kendisini yeniden üretebiliyorsa bu durum, taklit yayılımları sayesinde. Tarde, "yakından bakıldığında her büyük keşifle, her yeni icatla birlikte iktidar el değiştirmeye, doğası değişmeye, hareket etmeye, dönüşmeye başlar. Ve bu teorik ve pratik yenilikler, taklit yasaları sayesinde daha derinlemesine popüler hale geldikçe, daha da fazla yer değiştirir ve dönüşür" (Tarde, 2003 [1899a], s. 217) demektedir.

Durkheim ise siyasal otoriteyi Tarde'daki gibi bir itaat edilme arzusunun uzantısı olarak görmez. Aynı zamanda onu paternalist bir yerden de kurmaz. Durkheim için insanlarda ne aileden ne de kendiliğinden gelen bir itaat etme-edilme arzusu vardır. Onun açısından mesele insanların ahlaki otorite etrafında bütünleşmeleridir. Tahakküme veya baskıya dayanmaması gereken siyasal otorite, bu ahlaki otoritenin ifadesidir. Bu yüzden Durkheim, devletin varlığından önce hukuktan veya ahlaktan söz edilemeyeceği yönündeki görüşlerin karşısına yerleşir. Hem ahlaki otorite hem de hukuk kuralları siyasal merkezli otoriteyi ve siyasal organları aşar ve ondan önce gelir. Başka bir ifadeyle ahlaki otoriteyle bezenmiş geniş bir toplumsal otoritenin sonucu olan bir siyasal otorite söz konusudur. Siyasal otorite, ahlaki otorite ve toplumsal otorite dışında anlaşılabilir ki, bu da siyasal otoritenin bu otoritelere tabi olması demektir. En nihayetinde Durkheim'da her şeyin başlangıç noktasının toplum olduğunu, toplumun da ahlaki bir gerçeklikle karakterize edildiğini ve bu ahlaki gerçekliği koruyup kolladığını unutmamak gerekir (Durkheim, 2017, s. 71). *Sosyoloji Dersleri*'ndeki toplumu ahlaki otoriteyle eşitleyen (ahlakın hedefi toplum gibi görünse de toplum ahlaki yaratandır) şu sözler de dikkate değerdir: "Ama ahlakın toplumun bir ürünü olduğu, bireye dışarıdan gelip bireyin içine girdiği, baz bakımlardan bireyin fiziksel tabiatını, doğal oluşumunu zorladığı bilindiğinde, toplum neyse ahlakın da o olduğu, ancak toplum örgütlüyse ahlakın güçlü olabileceği daha iyi anlaşılır" (Durkheim, 2006, s. 126). Bu sebeple hukuk kuralları da siyasal otoriteden değil, ahlaki otoriteyle örülü toplumsal otoriteden doğar. Hukuk kuralları, devlet tarafından güvence altına alınan ahlaki otoritenin yansımasıdır. Ahlaki otorite hukukun sacayağı olarak (hukukta cisimleşmesi) idrak edilir ve aralarında karşılıklı bir etkileşim vardır. Karşılıklı etkileşim denilmesi önemlidir. Çünkü hukukun ahlak tarafından kapsandığı gibi bir şey kastedilmez. Toplumun duyduğu gereksinimlerin ikisinde de bulunduğunu ve ikisinin dönüşümlerinin birlikte gittiğini iddia eden Durkheim, *Toplumsal İşbölümü*'nün önsözünde hukukun, onun temelini oluşturan ahlaktan, ahlakın da onları uygulayan ve belirleyen hukuktan ayıramayacağını savunur (Durkheim, 2014, s. 25).

Bireylerin dürtülerini ve arzularını dizginlemediğinde ortaya çıkacak olan kaosun ve anominin panzehiri olan, toplumu denge ve düzen altında tutan ahlaki otorite nerede somutlaşırsa somutlaşsın (sınıf, kurum, topluluk vb.) bireyleri ulusal birlik etrafında bir araya getirir. Dolayısıyla bir ulusal birlik Durkheim için maddi unsurlarla, sayısal mevzularla vb. değil, siyasal otoritenin gücünün yaslandığı inançların, fikirlerin, manevi bağların kudretiyle alakalıdır. Bu inanç ve bağlar ne kadar sıkı olursa, yani ahlaki otorite etrafında toplanma ne kadar sağlam olursa siyasal otorite o kadar dayanıklı ve uzun süreli hale gelir. Ulusal birlik noktasında ahlaki otoritenin en temelde eğitimde içselleştirilmesi gereken bir şey olduğuna inanan Durkheim, Tarde gibi ailede başlayan ve taklit aracılığıyla çoğalan bir itaat-edilme arzusunu değil, dışsal bir bilinç taşınması yoluyla ahlaki otoritenin çocukluktan itibaren bireye yerleştirebileceğini savunur. Durkheim'in ailedekinden ziyade kurumsal eğitime verdiği önem buradan gelir. Ona göre aile ideal ahlak eğitiminin yeri olmadığı gibi, bireyleri topyekûn toplumla bütünleştiren bir niteliğe de sahip değildir ki, tam tersine Tarde'da aile doğrudan toplumla, şehirle ve hatta devletle itaat-edilme arzusu dolayımında bütünleşir. Durkheim açınsındansa ahlaki otorite odağındaki toplumsal bütünleşmenin yegâne kaynağı kurumsal eğitimidir ve bu eğitim ulusal birliğin/çıkarların teminatıdır. Durkheim'in *Ahlak Eğitimi*'nde (2016) çocukları "ulusal bekçiler" olarak görüp, onların kamu okullarında alacağı eğitimle seküler ahlak anlayışının topluma yerleşeceğini, ulusal kimliğin inşa edileceğini düşünmesi bundandır.¹¹ Eğitim, seküler ahlaki otoritenin oluşturulmasındaki kurucu ayaklardan biridir. Durkheim işbölümünden, eğitim modeline ve siyasal otoriteye kadar farklı bağlamlarda olsa da ahlaki otoriteyi hep toplumsal düzeni sağlayan kurallar bütünü olarak kullanır. Kavram, *Sosyoloji Dersleri*'nde belirttiği gibi, "bireye ortak çıkarları çiğnememek, üyesi olduğu toplumu çözüp dağıtmamak için ne yapması gerektiğini buyuran bir kurallar düzenidir" (Durkheim, 2006, s. 27). Ahlaki otorite bireysel çıkarları, tutkuları ve arzuları sınırlayıp/kontrol altına alıp, toplumsal çıkarların öncelenmesini sağlar. Birey de toplumsal çıkarlar için fedakarlıkta bulunan, kendinden vazgeçen bir pozisyona düşer. Bu da tamamıyla Kantçı ödev ahlakının gereği olarak sunulur.¹² Burada birey ödüle erişmek veya cezadan kaçınmak için değil, ahlaki otoriteye saygı duyup, toplumsal ahlakı önceleme hasebiyle kendinden vazgeçer. Birey açısından mesele onaylanmak ya da onaylanmamak değildir. Zira Durkheim, ahlaki otoriteyi yaptırımların odağında ele almayı tercih etmez. Yaptırımlarla tehdit edilme nedeniyle bir ahlaki zorlamadan söz edilmez. Ahlaki otoriteye dair Kantçı bir ödev anlayışı olduğu için ahlaki gerçeklikten bahsedilir. *Ahlak Eğitimi*'nde (2016) hiçbir zorlama olmaksızın gerçekleştirdiğimiz eylemlerin tümüyle ahlaki olabileceği ortaya konulur. Dolayısıyla birey yükümlülük veya görev olarak tanımlayabileceğimiz ödev ahlakının gereği olarak ahlaka uygun hareket eder. Ancak bu, Durkheim için yeterli değildir. İkinci bir neden daha vardır ki, o da bu ahlaki otoriteye uymanın arzu ediliyor olmasıdır. Durkheim, ahlaki otoritenin faileri olmamız için onun mutlaka arzu ediliyor olması gerektiğini serimler, yani görevin soyut yönünün dışında, sistemine en az onun kadar önemli olan bir özellik daha ekler (Durkheim, 2016). Fakat bu arzu, görev ile çatışıklık içerisinde değildir. En nihayetinde ahlaki yükümlülüklerin arzusuyla çatışabileceğini düşünmek yadırgayıcı değildir; ancak Durkheim ikisini birlikte düşünür. Ona göre ahlaki yönün arzu edilebilirliğinde mutlaka görevin doğasından bir şeyler vardır. Durkheim için mesele görevin ahlaki arzuya bir tür nüfuz etmesidir, yani görevi bir tür arzu edilebilirliğe yaklaştırmaktır (Isambert, 1993, s. 194).

Devletin gelişimi meselesine döndüğümüzde Durkheim, işbölümü üzerinden toplumları "mekanik" ve "organik" dayanışma olmak üzere iki tiple tanımlarken, modern devletin genellikle organik dayanışmayla birlikte ortaya çıktığı düşünülür. Düşük düzeydeki toplumsal ve mesleki ayrışmanın egemen olduğu, bireysel farklılıkların en aza indiği, toplumsal yaşamın sürekliliğinin kolektif inanç ve değerlere dayandığı bileşik, geleneksel topluluklara işaret eden mekanik dayanışma koşullarında değil, toplumun içsel farklılaşmasının sürekli arttığı, bireyciliğin kolektif temsillerin çeperinden sıyrıldığı, işbölümü ve uzmanlaşmanın yoğunlaştığı

¹¹ Durkheim'in ahlaki eğitim konusundaki daha ayrıntılı görüşleri için *Ahlak Eğitimi* (2016) eserine bakılabilir.

¹² Durkheim'daki görev ahlakı, sıklıkla Kantçı ödev ahlakıyla karşılaştırılarak analiz edilir. Bununla ilgili ortaklıklar ve farklılıklar için Hagens'in (2006) "Conscience Collective or False Consciousness? Adorno's Critique of Durkheim's Sociology of Morals" metnine bakılabilir.

modern toplumlarda... Dolayısıyla organik dayanışmanın gerekliliklerine bağlı bir aşama olarak modern devletten söz edilebildiğine inanılır. Giddens (1971) Durkheim'in mekanik dayanışmasında hiçbir şekilde devlete yer olmadığını, devletin yalnızca toplumların organik dayanışmaya geçmesiyle vücut bulduğunu iddia etmektedir. Müller'e (1993) göre ise devletin, *Toplumsal İşbölümü*'nde "toplumsal farklılaşmanın mekanik bir ürünü ve bağımsız bir merkezi beden olarak görünüşü arasında dalgalandığı" görülmektedir. Giddens'in "mekanik dayanışmacı toplumlarda devlet yoktur" söylemi aşırı bir değerlendirme gibi durmaktadır. Giddens (1971), hemen devamında işbölümü mantığının toplumsal ve siyasal gelişme arasındaki bağlantıların belirlenmesinde basit bir evrim teorisi sunduğunu düşünerek, devletin organik dayanışmayla birlikte ortaya çıkmasının paradoks gibi görünebileceğinden söz eder. Bu paradoks, işbölümünün büyümesinin bireysel özgürlüklerin genişlemesine yol açması ile devletin bireyleri kendi otoritesine tabi kılma yetkisinin genişlemesiyle varlığını hissettirmesi arasındaki paradokstur. Fakat Durkheim'in organik dayanışmacı toplumlarda devleti bireysel hakların uygulanması ve geliştirilmesinin aygıtı olarak tasavvur etmesi bunu paradoks olmaktan kurtarmaktadır. Bu durum temelde baskıcı hukuktan, onarıcı hukuka geçmekle bağlantılıdır. Nihayetinde devlet baskıcı pratiklere, organik dayanışmaya geçildiğinde daha az bağımlı hale gelmektedir. Fakat Giddens (1971), Durkheim'in daha sonrasında ceza hukukunun gelişimiyle ilgili bir çalışmada [*Deux lois de Revolution Penale*] toplum türlerinin farklı devlet türleriyle karşılaştırılmaması gerektiğini, devletin gelişiminin toplumun evrimiyle düşünülemedebileceğini ve devletin baskıcı pratiklerinin işbölümünden bağımsız olarak değişebileceğini, siyasal gücün merkezileşmesine göre dönüşebileceğini savunduğunu vurgulayarak geri adım attığını tespit etmektedir.

Giddens'in mekanik dayanışmacı toplumlarda devletin izlerine rastlamaması, *Toplumsal İşbölümü*'nden çıkarılacak sonuçlardan biri olarak yukarıda da değindiğimiz üzere aşırılaştırılmış gibi durmaktadır. Durkheim açısından mesele doğrudan devletin varlığından ziyade işbölümüne göre değişen şeyin devletin rollerinin/faaliyetlerinin kapsamı, yani niteliği olmasıdır. Durkheim'in devleti *Toplumsal İşbölümü*'nde yalnızca işlevsel bir rol oynayan bilinç gibi kavradığını düşünen Birnbaum (1976, s. 249) organik dayanışmayla birlikte devletin toplumsal bünyeyi kontrol eden bir "beyin" olarak sunulduğuna, mekanik dayanışmacı toplumlarda ise basit, düzenleyici işlevleri yerine getirdiğine değinir. Dolayısıyla mekanik dayanışmacı toplumlarda devletin mevcudiyetini görmemek zordur. Örneğin, Durkheim bu toplumlarda devletin rolünü, "ortak inanç, gelenek ve adetlere saygı ve uymayı sağlamak, başka deyişle ortak bilinci iç ve dış her türlü düşmana karşı korumak" olarak ifade eder (Durkheim, 2014, s. 114). Fakat organik toplumlarda işbölümünün karmaşıklaşmasıyla birlikte "devletin işlevleri büyük ölçüde genişlemiştir. Devletin idari görevleri, çeşitli işlevlerin etkileşiminin düzenlenmesi konusunda daha kapsamlı ve karmaşık hale gelmiştir" (Yükselbaba, 2017, s. 217). Esasında bu, Durkheim açısından modern devlete geçiş anlamı taşır. Modern devlet, organik dayanışmanın getirdiği dağınık ve karmaşık ilişkiler doğrultusunda toplumsal organlar arasındaki birliği, ilişkiyi ve koordineyi sağlayan bir "beyin" olarak tasavvur edilir. Durkheim'in modern devleti temsil ilişkisi düzleminde "toplumsal beyin", "toplum için düşünen ve karar alan organ" olarak adlandırması, hedeflediği devlet-toplum bütünleşmesi adına oldukça dikkat çekicidir. Devletin doğasının düşünsel organ şeklinde idrak edilmesi Durkheim'da felsefi anlamda değildir. Devreye soktuğu uygulamalar bütününe işaret edilir. Devlet, yönetmek için düşünen bir aygıttır. Kültürel, toplumsal cinsiyet, sınıfsal vb. karşıtlıklar varlığını sürdürse de devletin işlevi budur. Ancak bu, devletin tüm toplumsal düşüncenin kaynağı olduğu anlamına gelmez. Toplumun tüm kolektif temsillerinin şemsiyesi devlet değildir. Dolayısıyla Durkheim, rasyonelliğe dayalı olarak devlete bağımsız bir nitelik kazandırır. Daha doğrusu bu rasyonelliği kazandırmak için bu reddi bilinçli olarak yapar. Bağımsızlık da belirli toplumsal katmanlardan bağımsız olma anlamında bir rasyonelliktir ki, bu rasyonellik otoritesi devleti meşru bir organ haline getirir. Bu sebeple düşünür, "iki tür düşünce vardır. Biri kolektif kitleden gelir ve onun içinde yayılmış bir halde bulunur; toplumun kolektif olarak geliştirdiği ve tüm bilinçlere dağılmış bir haldeki duygulardan, özelemlerden, inançlardan oluşur. Öteki devlet veya hükümet adı verilen o özel organ içinde geliştirilir" (Durkheim, 2006: 132) demektedir. Güçlü bir devlet örgütlenmesi, artık

toplumun amaçlarının gerçekleştirilmesinin yegâne yolu haline gelmiştir. Durkheim, bunu dışarıdan içeriye, yani sınırlarının dışıyla ilgili askeri bir görevden, topluma karşı bir yükümlülüğe doğru genişlemeyle ifade etmektedir: “Bir zamanlar devletin eylemi tamamen dışarıya dönüktü, şimdi giderek içeriye yönelmektedir. Çünkü toplum her şeyden önce izlemesi gereken amacı, ancak ve ancak eksiksiz bir devlet örgütlenmesiyle gerçekleştirebilir” (Durkheim, 2006: 123). Bu devlet örgütlenmesinin anlamı görülüyor ki, devletin rasyonellik aracı olmasından müteşekkildir. Nihayetinde devlet, toplumsal çıkarı ve ahlaki otoriteyi en iyi şekilde gerçekleştirme kapasitesine sahip, toplum için en ideale karar veren rasyonellik organıdır (Birnbaum, 1976, s. 247). Birnbaum’un yerinde tespitiyle Durkheim’a göre yönetenler-yönetilenler ayrımı rasyonel hareket etme yeteneğindeki farklılığa indirgenmektedir, yani yönetenlerin meşruiyeti ve güç konumları rasyonel hareket etme yeteneğine sıkıştırılmaktadır. Bu da toplumu kolektif çıkarların geliştirilmesinde söz sahibi olmadıkları, dışarıda bırakıldıkları bir pozisyona itmektir. Düşünür, temsil ilişkisi olarak açıkça “devlet düşünüp karar aldığında, onun aracılığıyla toplumun düşünüp karar aldığını ileri sürmeyiz, doğrusu devletin toplum için düşünüp karar aldığıdır” (Durkheim, 2006, s. 99) demektir. Devlet doğası ise her türlü sınıfsal, kültürel vb. bağlamdan, eşitsizliklerden, güç ilişkilerinden ayrılmış hale gelir. Durkheim’ın toplum için söylediği *sui generis* hali, sanki devlet için de geçerlidir. Hiçbir güç ilişkisi, çatışma üzerinden anlaşılmayan, yalnızca işlevleriyle tanımlanan bir organ... Durkheim’ın devleti basit düzeyde icracı bir şey olarak görmemesini de bu odakta düşünmek gerekir. Çünkü bilinç merkezi olarak devlet, karar alma süreçleri ve diğerlerinden ayrılan kolektif temsiller yoluyla düşünülebilir. “İşte devleti tanımlayan budur. Bünyesinde kolektivitinin eseri olmasalar da kolektiviteyi de bağlayan temsillerin ve istemlerin geliştiği, nevi şahsına münhasır bir memurlar grubudur. /.../ Devlet, kolektivite için geçerli olacak bazı temsilleri geliştirmekle yükümlü özel bir organdır” (Durkheim, 2006, s. 100). İcra ise devletin idari makamlara vekalet yoluyla takdim ettiği bir şeydir. Durkheim’ın ifadesiyle, “ne Bakanlar Heyeti ne hükümdar ne de Parlemonta kendiliklerinden eyleme geçerler; onlar eyleme geçilmesi için emirler verirler. Fikirleri, duyguları bir araya getirir, bunlardan kararlar çıkartır, bu kararları da onları icra edecek başka organlara iletirler; ama rolleri bununla sınırlıdır” (Durkheim, 2006, s. 100).

Devlet-Toplum İlişkisi Üzerine

Tarde, Durkheim’ın “Giriş” bölümünde de ele aldığımız gibi 1886-1889 yıllarındaki düşüncelerinde devleti, toplumsal güçlerin sonucu olarak görmesinin aksine, siyasal yaşamın toplumsal olana öncelliğine inanır. Bu öncelliğin nasıl bir öncelik olduğunu -belki de iktidar kavramının muğlaklığı sebebiyle- netleştirmeyen Tarde, “toplumsal yaşam siyasal yaşamın akıntılarının yavaş yavaş biriktirdiği alüvyonlardır” veya “toplumsal olan her şey başlangıçta politiktir” demektir (Tarde, 2003 [1890b], s. 54). Tarde, bu noktada Durkheim’dan ayrışsa da esasında varmak istediği yer Durkheim ile benzerdir. Tarde da Durkheim gibi devlet ile toplum arasında bir bütünlük kurma çabasıdadır ki, bu bütünlük devletin, toplum üzerindeki düzenleyici rolü sayesinde. Bu düzenleyici rolü, Durkheim gibi devleti düşünsel, özerk bir organ haline getirerek yansıtmaya da onu açıkça toplumun ve tüm ulusal güçlerin ortak ideal çıkarlara doğru yaklaşmasını yönlendirmekle ve tesis etmekle görevli, toplumun üst mertebesine yerleşen bir güç olarak düşünür. Politika da bu yaklaşım üzerinden anlam kazanır. Çünkü politika, bir toplumun her türlü engele rağmen ortak çıkar doğrultusunda işbirliği içerisinde bulunduğu faaliyetler bütünüdür. Tarde için bu işbirliğini güçlendiren veya zayıflatan her şey politikanın sahasına yerleşir. Politikanın bu sahasının genişlemesi de toplumsal sahanın genişlemesine bağlıdır, yani toplumsal saha ne kadar genişlerse politikanın çeperi o kadar genişler. Bu da toplumsal akışların politika yaşama nasıl sızdığıyla yakından alakalıdır. Burada toplumsal akışlardan tam olarak neyi kastettiğini belirtmese de Tarde, bu akışların toplumsal sahayı boydan boya kateden arzu ve inanç akışları olduğunu düşünmekte sakınca olmasa gerek. Tarde’a göre siyasal yaşam bu akışlarla karakterize olan güç ilişkilerinin sahasıyla anlaşılacak durumundadır: “Toplumsal yaşam, anastomoza benzer şekilde, birbiriyle kesişen ve birbirine yaklaşan çeşitli örnek akışlarından ibarettir. Siyasal yaşam, daha fazla yakınsamaları veya daha az

iraksamaları doğrultusunda bu akışların ya içerilerek ya da etkinleştirilerek yönetilmesinden ibarettir” (Tarde, 2003 [1890b], s. 53). Bu durumda Toscano’nun belirttiği gibi, “siyasetçi ya da politik aktör daha fazla sempatiye, işbirliğine ve benzerlerine yönelik ‘emperyal’ eğilimi sürdüren, kusursuz hale getiren ve yürüten kişidir” (Toscano, 2008, s. 101).¹³

Tarde, devletin dar ve geniş olmak üzere iki tanımını sunar. Dar tanımıyla “kişileşmiş hükümet gücüdür, mutlak kral veya konsey başkanıdır”; geniş tanımıyla ise “her düzeyden yöneticiler ve idareciler, memurlar, seküler olarak oluşturulmuş ve geliştirilmiş alışkanlıkların ve geleneklerin koruyucuları, iktidarın gerekli bir aracı ve onun varoluş koşuludur” (Tarde, 2003 [1890b], s. 62). Öncesinde de bahsettiğimiz bir diğer tanım olarak ulusu da üçüncü unsur şeklinde düşünmek gerekir ki, bu üçü doğrultusunda Tarde, devletin daima çoklu biçimde ele alınması gerektiğine inanır. Tarde’a göre derinlemesine incelendiğinde devletin bir bütün olarak ulusla eşitlenebileceği sonucu çıkar. Bu, ayrıca devletin dar tanımının meşruiyetini devam ettiren şeydir. Düşünür, kişileşmiş hükümet gücü olarak bu dar tanım ile ulus arasında amaç-araç ilişkisi bina eder. Ona göre, “emreden hükümdarın gözünde, idari personeli de dahil olmak üzere kendisine itaat eden tüm ulus, anlık amacına ulaşmak için kullandığı yalnızca bir araçtır ve amaç ile araç arasındaki bu ayrımın, ikisi arasındaki gerekli bağlantı ne olursa olsun, bir varoluş nedeni vardır” (Tarde, 2003 [1890b], s. 63). Dolayısıyla hükümetin veya hükümet liderlerinin gözünde ulus yalnızca amaçların gerçekleştirilmesinde bir araca indirgenmektedir. Böyle olduğunda da ulus denilen şeyin edilgin bir hale bürünmesinin yanı sıra Tarde, amaç ile aracı birbirinden ayırdığını söylese de devlet-ulus özdeşliği bağlamında ikisini aynılaştırdığı bir pozisyona düşer. Diğer taraftan ulus bir araca indirgendiğinde, devletin de farklı otoriterliklerle donanmış bir aygıt olarak mı düşünüldüğünü sormak gerekir. Başka bir ifadeyle ulusun araç olarak tasavvur edildiği yerde devlet sadece kendi amaçlarına odaklanmış bir baskı aygıtı veya siyasal hükümlanlığın frensiz bir karakteri midir? Bunu öncelikle devletin çoklu karakteri (bu çoklu karakter öncesinde aktarıldığı üzere “kişileşmiş hükümet gücü”, “iktidarın gerekli aracı” ve “ulus” anlamındadır) ve buna bağlı olarak Toscano’ya referansla yukarıda belirtilen, toplumsal sahanın genişlemesi şeklindeki “emperyal” eğilimle düşünmek gerekir. Çünkü onun belirttiği gibi, Tarde’in amacı, “çoklu akışları yöneten bu çoklu devlet düşüncesi ile kişiselleştirilmiş siyasetin sürekliliğini ve toplumsal alanın ‘emperyal’ genişleme eğilimini birleştirmektir” (Toscano, 2008, s. 101). Bu bağlamda Tarde’in “devlet benlik gibi, neredeyse hiçbir zaman birleşmiş değil, hemen her zaman çokludur, hemen her zaman iç isyanlara, ulusu iki veya daha fazla parçaya bölmeye eğilimli ihtilaflara yenik düşer” (Tarde, 2003 [1899b], s. 64) sözünü hatırlatmak gerekir. Tarde, hemen devamında siyasal yaşamın yüceltiildiği ve canlandırıldığı anlarda ekonomik, entelektüel ve sanatsal yaşamın daraltılması pahasına bireysel özgürlüklerin savaş alanındaki gibi sakatlandığını ve kimsenin buna karşı çıkmadığını, insanların bunu gerekli gördüğünü ve buna inandığını vurgular, yani çatışmalı ortamlarda devletin yetkisinin artması (tiranlaşma) toplum tarafından daima kabul görür. Bu vurgunun sebebi, devletin Anayasal çizgiyi sürdürmesinin, hükümlanlığını frenlemesinin koşulunun siyasal yaşamın zayıflaması, iç ve dış çatışmaların azalması olarak görülmesidir. Dolayısıyla bireysel özgürlüklerin alanı, ancak ve ancak -özellikle çatışmalı ortamlarda artan- siyasal yaşamın sınırlarının geriye çekilmesiyle genişler.

Buradan hareketle Tarde’da gerilim ve çatışmaların ortadan kalkmasına bağlı olarak devletin alanı ne kadar daralır veya devlet otoritesine duyulan ihtiyaç ne kadar azalır bireysel özgürlüklerin kendisine o kadar yer bulabileceği gerçeğiyle karşılaşırız. Durkheim ise bireysel özgürlükler noktasında bu özgürlüklerin hayatta kalabilmesinin koşulunu devletin despotik eğilimlerinin dengelenmesinde bulur. Tarde, böylesi bir denge arayışından net olarak söz etmese de güçlü bir halk kontrolünün/denetiminin devlet faaliyetlerinin yoğunlaşmasındaki tehlikeyi azaltacağını düşünür (Barnes, 1919, s. 279). Bu kontrolün ne olduğu ve nasıl gerçekleşeceği konusunda Tarde’da net bir tutumla karşılaşmasak da (belki de toplumsal sahadaki arzu ve

¹³ Toplumsal alanın genişlemesinin önemli sonucunun devletin merkezileşmesi ve bu doğrultuda İmparatorluklaşma olduğunu da belirtmek gerekir. Fakat Tarde’da devlet merkezileştikçe veya genişledikçe iktidar da bölümlere ve alt bölümlere ayrılmaktadır.

inanç akışlarının yayılımı akıllara gelebilir) Durkheim için mesele oldukça yalındır. Durkheim'a göre diğer, ikincil toplulukların sayısı ne kadar artarsa devletin otoriterliği o ölçüde azalır. Bireysel özgürlükler, çok sayıdaki bu toplulukların bulunduğu bir toplumsal sahada ve bu gruplardan hiçbirinin birey üzerinde ayrıcalıklı bir otorite uygulamayacak kadar güçlü olmaması durumunda mümkündür (Durkheim, 2006). Durkheim'ın, büyümesiyle birlikte bu grupların bireyler üzerinde otorite kurabileceği yönünde bir çekinceyi su yüzüne çıkardığını görüyoruz. Nihayetinde toplumlar karmaşıklılaştıkça birey üzerinde etki sahibi olmak için birbiriyle ve devletle rekabet eden çok sayıda gruplar açığa çıkmaktadır. Onun ifadesiyle, "her birini büyük toplum bünyesinde birer küçük toplum haline getirecek kadar geniş bir özerklikten yararlanan ikincil grupların oluşmaması gerekir. Yoksa bunların her biri üyelerine karşı tek toplum kendisiymiş gibi davranır ve sanki bütüncül toplum yokmuş gibi bir görünüm ortaya çıkar" (Durkheim, 2006, s. 112). Burada da rol devletindir. Devlet, herhangi bir topluluğun üstünlüğüne izin vermemekle, diğer grupları bireye zulmetmeyecek kadar zayıflatmakla işlevlenmektedir. "Hepsine kendi kurallarını dayatabilecek, her birine kendisinin bütün değil, bütünü bir parçası olduğunu hatırlatacak, ilke olarak bütüne ait bir şeyi kendisine saklamaması gerektiğini hatırlatacak" güç devlettir (Durkheim, 2006, s. 113). Fakat diğer taraftan devletin kendisinin de despotik olma eğilimi taşıdığını unutmamak gerekir. Devlet, onu durduran karşı-güç yoksa kırılcılaşabilir ki, onun despotizmi bireysel ihtiyaçların özellikleriyle temas halindeki küçük gruplarınkinden daha kötü sonuçlar doğurmaktadır. Ortak fikirleri, çıkarları temsil ettiğinde gerçek bir güce ulaşan devlet, küçük topluluklardan daha beter ve katlanılmaz şekilde ezici bir niteliğe erişme riskiyle karşı karşıyadır. Çünkü devlet, bireysel çıkarların uzağına düşmekte ve bu nedenle salt şiddete başvurmaktadır. Bu şiddet de asla toplum tarafından gönüllü olarak kabul edilen bir şiddet değildir. Son kertede bu ikincil topluluklar ile devlet arasındaki çatışmadan iki sonuç ortaya çıkar. Bir yanda hem karşıt güçlerin denetlenmesi ve sınırlandırılması gerekir. Diğer yandaysa devlet, mutlaka bir karşı-güce ihtiyaç duyar. Bireysel özgürlükler de toplumsal güçler arasındaki bahsi geçen bu çatışmalı süreçten doğar (Durkheim, 2006, s. 113). Böylelikle ikincil grupların rolü, bireysel özgürlüklerin koşulu olarak açığa çıktığından devlet karşısında fren olmanın ötesine geçer. Dolayısıyla bireysel haklara ilişkin meselede devlet ne tek başına bireysel hak ve özgürlüklerin koruyucusu ne de yaratıcısı ve örgütleyicisi konumundadır. Bu hakları gerçeklik haline getirdiğine şüphe yoktur. Ancak bu gerçeklik birey düzleminde anlaşılabilir bir şey değildir. Durkheim, liberal insan hakları felsefesindeki gibi hakların bireylere, birey olmalarından kaynaklı olarak kaydedildiğine inanmaz. Ona göre hakların temelinde bireyin kendisi değil, daima toplumlar vardır. Bu haklar toplumsal olarak, toplumların onları algılayış biçimlerinde, atfettiği değerlerce kurulur. Toplumların değerleri, kuralları, gelenekleri, normları vb. hakları kurar; bunlar toplumlarca devlete taşınır. Devlet de bu hakların yerleştirilmesinin öznesidir ki, böyle olduğu için bireyin gelişmesinin devlette bir gerilemeye yol açmadığı, yani devletin işlevlerinin genişlemesinin bireyi bir alt konuma itmediği görülmektedir.

Durkheim'a göre yine de devleti dengeleyici unsur (hem bireyi devlete hem de devleti bireye karşı koruma biçimindeki), vazgeçilmez olarak görülen ikincil gruplarda gizlidir.¹⁴ Bu gruplar devleti denetleyici ve tanımlayıcı bir güç olarak açığa çıkarlar ve ne kadar büyürlerse demokrasiyi de o kadar geliştirirler. Demokrasi demişken Durkheim'a göre demokrasi, halkın doğrudan yönetimde bulunduğu geleneksel zeminden anlaşılabilir. Onun açısından az gelişmiş kabileler haricinde yönetimin doğrudan ortaklaşa yürütüldüğü bir toplum biçimi yoktur; demokrasilerde yönetim her zaman doğumla veya seçimle belirlenmiş bir azınlığın elindedir ve bu azınlık, geniş olabileceği gibi dar da olabilir, ama sınırlı sayıda bireyden oluşan bir çevre değildir (Durkheim, 2006, s. 139). Düşünür, demokrasiyi sadece bir organa ait olması gereken yönetimin, tüm ulusa yayılması olarak görmeyen başlı başına çelişkili olduğunu iddia eder. Başka bir anlatımla demokrasinin ayrı bir yönetim organı, devlet olmadan düşünülmesini kabul edilemez görmektedir. Böylesi bir iddia, demokrasiyi devletsiz bir siyasal toplumun içerisinden serimlemek demektir, yani demokrasi, devletin dışında bir siyasal toplum varsayımı üzerinden konumlanıyor görünür. Devletin milletle bütünleşerek eriyip gittiği, devletin

¹⁴ Devleti bireye karşı korumadan kastedilen ikincil gruplar olmadan devletin, doğrudan milletle bütünleşerek işlevsiz kalması, bu bütünleşmeden kaynaklı olarak devletin bireylere bağımlı hale gelmesidir.

toplumsal kitlenin basit bir yansıması haline geldiği bir tablo ortaya çıkar. Durkheim'ın ifadesiyle, “eğer herkes yönetiyorsa o zaman ortada bir yönetim yok demektir” (Durkheim, 2006, s. 136). Durkheim açısından demokrasi, “bireyciliğin gelişimini en çok destekleyen ve böylece modern toplumun temel ahlaki ilkesine en yakından bağlı olan yönetim biçimidir” (Vogt, 1993, s. 81). Vogt'a göre Durkheim'ın gördüğü çelişki, yönetimin başlıca biçimlerinden birini tanımlamak değil, tüm yönetim mantığını olumsuzlamak anlamına gelmektedir. Zira Durkheim'a göre önemli olan -toplumun dipteki katmanları, yönetsel organdaki tartışmalara uzak olsalar da, yönetsel bilinç yönetim katına hapsolsa da- yönetime sahip olan azınlığın devlet işlerini nasıl yürüttüğüdür ki, demokrasi denilen şey bunun toplumun geri kalanınca incelemesine ve etkisine açık/şeffaf bir şekilde yapılmasıdır. İşte bu ayırım, demokrasi ile mutlakiyetçilik arasındaki ayırımdır. Bir yanda toplumun geri kalanıyla tek taraflı ilişkiler kuran mutlakiyetçilik, diğer tarafta ise bu gruplarla karşılıklı ilişkilerin, müzakerelerin oluşturulduğu demokrasi söz konusudur. Birincisinde devlet, “sıradan insanın gözlerini kaldırmaya cesaret edemediği ve hatta daha sıklıkla göz ardı ettiği bir tür gizemli varlık” (Durkheim, 1957, s. 81) olarak görülürken, böylesi bir yanılmanın söz konusu olmadığı ikincisinde, devlet ile toplumun geri kalanı arasındaki açık iletişim kurumsallaşması, ikisi arasındaki müzakerelerin süreklilik kazanması ve bunların parlamento prosedürleri, yasama faaliyetleri aracılığıyla kamuoyuyla doğrudan paylaşılması söz konusudur ki, böylelikle kamuoyunun beklentileri de su yüzüne çıkmaktadır. Durkheim'da devletin kamuoyundan özerk niteliği dikkate alındığında, ikincisinden onun kamuoyunun yansıması olduğu gibi bir sonuç da çıkarılmamalıdır. Mesele, devletin kamuoyuna kayıtsız olmaması; devletin mekanik bir dürtüyü dayatan dışsal bir güç olmaktan çıkması, katı gelenekselci rutin yaklaşımlardan uzaklaşması, eleştiriye kapı aralanması, kapalı kapıların ardında bir şeylerin kalmamasıdır. Kısacası, “devletin yaşamının bireylere, bireyin yaşamının devlete bağlanmasıdır” (Durkheim, 2006, s. 146).¹⁵ Durkheim'a göre her şeyin tartışmaya, sorgulanmaya açık olduğu ve güç dengesinin sağlandığı demokrasi, düşünmeye ve bilinçli karar almaya dayalı bir yönetim sistemi olduğu için toplumsal değişimlerin önünün açılması çok daha kolaydır (Vogt, 1993, s. 83). Devletin güçlendikçe demokrasininin de güçlenebileceğini düşünen Durkheim, toplumlar değişip dönüştükçe yönetim karakterinin demokrasi olduğuna inanmaktadır. Toplumlar giderek artan bir oranda hem bugün hem de gelecek için demokrasiyi benimsemeye eğilimlidir. Toplumlar karmaşıklaştıkça gerek devlet-toplum müzakeresine gerekse de devletin düşünsel gücüne duyulan ihtiyaç artmaktadır. Nitekim demokrasi bu güce dayalı bir sistemdir ve onun ahlaki üstünlüğü buradan gelmektedir. Bu ahlaki üstünlük devletin ahlaki kudretiyle iç içe geçmiş bir üstünlüktür. Durkheim'da devletin “ahlaki disiplinin en kusursuz organı” olduğu göz ardı edilememelidir. Devlet, toplumdaki ortak inançları, gelenekleri, normları, değerleri koruyan ahlaki otorite olarak kabul edilmektedir. Devletin varlığı aynı zamanda bireylere ve toplumlara ahlaki yükümlülüğün yerleştirilmesi de demektir. Devlet, bireyleri yurttaşlığın temeli olan ahlaki varoluşa çağırarakla mükelleftir ki, bu da ulusal ahlak ile insani ahlak arasındaki çelişkiyi ortadan kaldırır. Devlet otoritesi olmadan bir toplumda ahlakın gelişmesi mümkün değildir. Bu yüzden devletin rolü ona göre sosyalistlerin veya ekonomistlerin düşündüğü gibi ekonomik yeniden düzenleme çerçevesinden anlaşılmalıdır. Devlet, ahlaki krizlere müdahalesiyle vücut bulur. Bu yüzden ahlaki işlevlerle ve önlemlerle idrak edilmelidir. Devletin düzenleyici ve yönlendirici rolü buradan gelmektedir. “Devlet ne ekonomistlerin istedikleri gibi toplumsal yaşama sadece olumsuzlayıcı bir etken olarak müdahale eden bir seyirci olacak, ne de sosyalistlerin diledikleri gibi ekonomik aygıtın basit bir dişlisi haline gelecektir” (Durkheim, 2006, s. 124). Buradaki mesele ahlakın her bir tekil bireyin bilincinde bulunan *a priori* bir olgu olması değildir ki, o zaman devlet, ahlakın dışında görünen bir konuma düşer. Aksine ahlakın, ancak toplumun bir ürünü olduğu, bireye dışarıdan yüklendiği ortaya konulduğunda devlet, ahlaki otorite üzerinden kavranabilir.

¹⁵ Burada görülen başka bir mesele de yönetsel bilincin kapsadığı konuların sayısının azlığı sorunsalıdır. Durkheim'a göre yönetim organı demokrasilerde ne kadar açık hale gelirse, toplumla bağları ne kadar büyürse kendi sınırlarına hapsolmazsa etki alanı o kadar genişlemektedir (Durkheim, 2006, s. 140).

Sonuç

Bu çalışmada sosyolojinin kurucu düşünürlerinden, birbirleriyle sık sık tartışmalar yürüten Durkheim ile Tarde'in siyaset teorisi analizleri devlet sosyolojisi bağlamında karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. İki ismin bu eksenlerdeki yaklaşımları arasında benzerlikler görülebileceği gibi bazı farklılıklar da saptanmıştır. Bunlar ortaya konulurken, düşünürlerin çözümlenmeleri devletin gelişimsel niteliği ve devlet-toplum ilişkisi olmak üzere iki odakta toplanmıştır. Bu iki odak gerek siyaset sosyolojisi gerekse de siyaset bilimi içerisinde devletin doğasına ilişkin yürütülen teorilerin temel ayakları olarak düşünülmektedir. Öncelikli olarak belirtmek gerekir ki, iki düşünür de devletin, toplumların gelişimsel süreci içerisinde ortaya çıkan bir aygıt olduğu konusunda hemfikirdir. Tıpkı insan beyni gibi toplumsal beyin olan devletin de evrim sürecinde geliştiğini savunan Durkheim, bunu işbölümündeki gelişmelere bağlı bir dönüşüme dayandırırken, Tarde, aileden kabile ve devlete uzanan doğrusal bir okuma sunar ki, Durkheim, tam da bu şekilde aileyi başlangıç noktasına koyan devlet analizlerini reddeder. Devletin doğasına ilişkin olarak iki sosyoloğun da onu çoklu yapısıyla kavradığı görülmektedir. Bu çoklu yapı içerisindeki ortak düzlemleri ise devletin bir memurlar grubundan oluşmasıdır. Bu memurlar grubu Tarde'da alışkanlıkların ve geleneklerin koruyucusu olarak açığa çıkarken, Durkheim'da hükümler otoriteyi temsil etmesi anlamında özerk, yönetsel rasyonel aklı oluşturmaktadır. Tarde'da ise devlet hiçbir şekilde rasyonellik üzerinden ele alınmaz. Aksine Tarde, devleti yönetenleri arzu ve inançlar düzlemine yerleştirir. Burada da belirleyici olan şey devletin ve iktidarın itaat edilme arzusunun dayanıyor olmasıdır. Bu itaat edilme arzusu aileden filizlenip siyasal otoriteye taşınmaktadır. Durkheim ise siyasal otoriteyi ahlaki otoriteye bağlı olarak düşünmektedir. Bu ahlaki otorite Tarde'daki itaat edilme arzusu gibi aileden filizlenmekten ziyade, esas gücünü bireye ve topluma dışarıdan, eğitim yoluyla yüklenilebilecek bir şey olarak görülmektedir. Bu otorite için Durkheim, Kantçı ödev ahlakından yararlı olsa da diğer yandan ahlaki otoriteye uymanın arzu ediliyor olmasını da vurgular. Bu ahlaki otoritenin Durkheim'da siyasal otoriteye nasıl ve hangi yolla taşındığı pek açığa çıkmazken, Tarde itaat edilme arzusunun taklit aracılığıyla siyasal otoriteye uzandığını ortaya koymaktadır. Devlet-toplum ilişkisi düzleminde ise her iki ismin de devleti toplumlar üzerindeki planlamacı, düzenlemeci yapısıyla düşündüğü görülmektedir. Tarde, devletin bu rolünü, toplumsal sahanın genişlemesine bağlı olarak toplumun ortak çıkarlarını bir araya getirirken gösterebileceğini düşünürken, Durkheim toplumların karmaşıklıktıkça devletin de bu anlamdaki görev ve sorumlulukların genişlediğini savunur. Diğer taraftan iki düşünür de devletin artan bir otoriterliğe kayabileceğinin ve bunun da toplumlar üzerindeki baskıyı artırabileceğinin altını dikkatlice çizer. Tarde, toplumdaki ve siyasal yaşamdaki çatışmalar ne kadar yükselirse devlet otoritesine duyulan ihtiyacın o denli artacağını düşündüğünden bireysel özgürlüklerin korunabilmesi için bu ihtiyacın azalması gerektiğini iddia ederken, Durkheim, devletin eziciliği karşısında bireysel hakların korunmasının yolunu ikincil grupların devlet-sivil toplum arasındaki dengeleyici rolünde bulmaktadır.

Son kertede klasik devlet teorilerine ilişkin siyasetten sosyoloji ve felsefeye uzanan geniş bir hattaki birçok yaklaşım devleti kökensel bir varlık olarak görmektedir. Bunu, Deleuze ve Guattari'den (2024) hareketle "kök-devlet" olarak ifade edebiliriz. Bu kavrayış, devleti kendi içinde bir gelişme formu olarak görmekte, yani toplumların gelişme formuyla devlete dönüştüğü şeklindeki algıyı savunmaktadır. Bu savunmadaki temel nokta ise devletin yöneten-yönetilen ikiliğine dayandığına inanılmasıdır ki, burada yöneten ve yönetilenler arasındaki ilişki bir özdeşlik ilişkisi olarak tecessüm etmektedir. Tamamıyla sözleşmeci anlayışa dayanan bu kuramlar, yöneten- yönetilen ayrımını sıklıkla devleti gerektiren bir koşul, temsil yoluyla kurulmuş bir önvarsayım üzerinden okumaktadır. Halbuki aksine bu ayrım, devletin gerektirdiği bir koşul olarak düşünülmelidir, yani yönetenler ile yönetilenler arasındaki ayrımı olanaklı kılan bizatihi devletin kendisidir. Bu doğrultuda bu çalışma, bu hâkim anlayışın 19. yüzyılda sosyolojinin bir disiplin olarak karakterize olmasında da etkili olduğunu düşünmektedir. Nihayetinde sosyolojinin politik işlevi, kapitalist üretim ilişkileriyle bozulan toplum-devlet ilişkilerinin yeniden bir düzene, dengeye oturtulmasıdır. Bu düzen ve denge

arayışı, devleti mutlak anlamda evrimsel ve kökensel olarak görmekle birlikte, devleti düzenleyici bir aygıt olarak da idrak etmek zorundadır. Bu noktada bu çalışma, bu yönelimin Durkheim yoluyla sosyolojide çok daha sağlam bir şekilde hayat bulduğunu savunmakla birlikte, bu yaklaşımın izlerinin adının neredeyse Durkheim karşıtlığından azade bir şekilde anılmadığı Tarde’da sürülebileceğini serimlemektedir.

Kaynakça

- Barnes, H.E. (1919). The philosophy of the state in the writings of Gabriel Tarde. *The Philosophical Review*, 28(3), 248-279. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/2178406>
- Birnabaum, P. (1976). La conception Durkheimienne de l'état: l'apolitisme des fonctionnaires. *Revue française de sociologie*, 17(2), 247-258. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/3321247>
- Deleuze, G. ve Guattari, F. (2024). *Bin yayla* (E. Sünter, Çev.). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Durkheim, E. (2006). *Sosyoloji dersleri* (A. Berktay, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durkheim, E. (2014). *Toplumsal işbölümü* (Ö. Ozankaya, Çev.). İstanbul: Cem Yayınları.
- Durkheim, E. (2016). *Ahlak eğitimi* (H. Portakal, Çev.). İstanbul: Cem Yayınları.
- Durkheim, E. (2017). İnsan doğasının ikiliği ve toplumsal koşullar. B. Balkız, Ü. Tatlıcan (Ed.), *Emile Durkheim'in sosyolojisi ve felsefi düşüncesi* (Ü. Tatlıcan, Çev.) içinde (s. 71-83). İstanbul: Isık Yayınları.
- Favre, P. (1983). Gabriel Tarde et la mouvaie fortune d'un "baptême sociologue" de la science politique. *Revue de Sociologue*, 24(1), 3-30. <https://doi.org/10.2307/3321783>
- Giddens, A. (1971). Durkheim's political sociology. *Sociological Review*, 19, 477-519. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1971.tb00643.x>
- Hagens, T.G. (2006). Conscience collective or false consciousness? Adorno's critique of Durkheim's sociology of morals. *Journal of Classical Sociology*, 6(2), 215-237. <https://doi.org/10.1177/1468795X06064862>
- Inda, G. (2017). The architecture of consensus in Durkheim's early political sociology. *International Journal of Humanities and Social Science*, 7(5), 147-153. Erişim adresi: https://www.ijhssnet.com/journals/Vol_7_No_5_May_2017/20.pdf
- Isambert, F. A. (1993). Durkheim's Sociology of moral facts. S.P. Turner (Ed.), *Emile Durkheim: Sociologist and Moralism* içinde (s. 187-205). Londra: Routledge.
- Muller, H. P. (1993). Durkheim's political sociology. S.P. Turner (Ed.), *Emile Durkheim: Sociologist and Moralism* içinde (s. 93-107). Londra: Routledge.
- Renneville, M. (2018). Gabriel Tarde: the "swallow" of french criminology. R. Leroux (Ed.), *The Anthem Companion to Gabriel Tarde* içinde (s. 103-119). New York: Anthem Press.

- Salmon, L. (2005). *Gabriel Tarde and the Dreyfus Affair: Reflections on the engagement of an intellectual*. Erişim adresi: <http://champpenal.revues.org/7185> (23.11.2023).
- Tarde, G. (1890a). *Les loi de l'imitation: étude sociologique*. Paris: Alcan.
- Tarde, G. (2003 [1890b]). Considération spréliminaire. F. Zourabichvili (Ed.), *Les transformations du pouvoir* içinde (s. 47-67). Paris: Les empêcheur de penser en rond.
- Tarde, G. (2003 [1898]). La répétition amplifiant. F. Zourabichvili (Ed.), *Les transformations du pouvoir* içinde (s. 153-173). Paris: Les empêcheur de penser en rond.
- Tarde, G. (2003 [1899a]). La loi des transformation politique. F. Zourabichvili (Ed.), *Les transformations du pouvoir* içinde (s. 215-255). Paris: Les empêcheur de penser en rond.
- Tarde, G. (2003 [1899b]). Sources du pouvoir. F. Zourabichvili (Ed.), *Les transformations du pouvoir* içinde (s. 67-79). Paris: Les empêcheur de penser en rond.
- Toscano, A. (2008). Uzlaşmanın güçleri: Gabriel Tarde'da devlet ve imparatorluk (B. Yalım, Çev.). *Tesmeralsekdiz*, 2(3), 89-104.
- Vogt, W. P. (1993). Durkheim's sociology of law: morality and the cult of the individual. S.P. Turner (Ed.), *Emile Durkheim: Sociologist and Moralist* içinde (s. 69-93). Londra: Routledge.
- Yükselbaba, Ü. (2017). Emile Durkheim'a göre toplum, düzen ve hukuk: hukukun ve cezanın evrimi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 75(1), 191-226. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/327247>
- Zourabichvili, F. (2003). Le pouvoir en devenir: Gabriel Tarde et l'actualité. F. Zourabichvili (Ed.), *Les transformations du pouvoir* içinde (s. 7-39). Paris: Les empêcheur de penser en rond.

Extended Abstract

Purpose

Emile Durkheim and Gabriel Tarde are two important thinkers who contributed to the strengthening of sociology as an independent discipline towards the end of the 19th century. Both made significant contributions to the theoretical and methodological foundations of sociology. However, they both held opposing views. They had different understandings on many topics such as the relationship between psychology and sociology, the distinction between natural sciences and social sciences, and the position of philosophy within sociology. For this reason, many studies that tried to evaluate the two names comparatively centered on such topics. The fact that these two thinkers were also political sociologists was often overlooked. In particular, Tarde's extensive political sociology analyses around concepts such as power, democracy, nation-state, centralization, leadership and empire were ignored. Accordingly, this study aims to compare the approaches of Durkheim and Tarde in the field of political sociology in the context of state sociology.

Design and Methodology

The research method used in this study is based on theoretical analysis directly linked to existing literature. Drawing on various scientific studies, historical records and interpretations, the analysis aims to deeply examine Durkheim and Tarde's analyzes in the context of state sociology. In addition to examining the numerous texts of both thinkers in detail, the study also reveals secondary sources on the subject. Through this comprehensive analysis, Tarde and Durkheim's approaches to political sociology emerge with a multifaceted examination of different perspectives and interpretations. In the light of this methodological framework, this comparison is presented under two headings that allow us to reveal the differences and similarities in many aspects. The first concerns the developmental nature of the state. Both of them identify an originary starting point for the state, that is, they agree that the state is an apparatus that emerges in the developmental process of societies. In short, they have a "root-state" conception. In a sense, the state is envisioned through an evolutionary scheme. The second plane is the state-society relationship. Both sociologists argue that states have a regulatory and directive role over societies in line with the ruler-ruled dualism. This role is a necessary condition for state-society integration. At the same time, these two titles are preferred because they constitute the basic theoretical levels of state theories in political sociology and political science literature. Thanks to this classification, the state theory analyzes of both sociologists can be compared more easily and also provide an important tool for other subsequent discussions.

Findings

Durkheim, who argues that just like the human brain, the state, which is the social brain, develops in the process of evolution, bases this on a transformation due to developments in the division of labor, while Tarde offers a linear reading from family to tribe and state. While Durkheim defines societies with two types of solidarity based on the division of labor, namely "mechanical" and "organic" solidarity, he considers the modern state together with organic solidarity. We can speak of the modern state as a stage dependent on the requirements of organic solidarity. The modern state is envisioned as a "brain" that ensures the unity, relationship and coordination between social organs in line with the disorganized and complex relations brought about by organic solidarity. Therefore, the state is an intellectual organ. As for Tarde, for him, the evolutionary scheme of family-state-nation exists both concretely and in terms of the levels of consciousness of communities. With the expansion and coming together of families, there is a concrete transition to the state and, accordingly, from family consciousness to civic consciousness. This scheme even extends to a one-world empire, which he believes to be the condition for "eternal peace" and democracy. Tarde thinks that political life, which emerges from the fusion of family or tribal groups into the state and national group, extends beyond the nation to the continent and the world, and that all layers of society are covered in this way. The next step is the gathering of all states under the roof of a single central state. Tarde believes in the idea of international unity in which all the powers of the state are centralized and united in a single world state. This idea of unity is embodied in the idea of eternal peace, as in Kant. Tarde bases this reading on the logic of imitation. Indeed, for Tarde, states and nations always tend to imitate each other and the idea of a single Empire is the result of this tendency.

Research Limitations

In this theoretical discussion, I encountered some limitations, such as the availability of existing literature due to the unavailability of some records and scientific studies. I experienced this difficulty not in internet sources, but in written sources. However, this handicap did not potentially lead to serious limitations in the interpretations used during the analysis. Another issue is to be aware of the subjectivity in interpretations when examining secondary sources. This awareness is critical to avoid possible author bias in the findings. To alleviate this, I tried to focus on objectively discussing the topic at hand. Despite this situation, I took care to

comprehensively reveal many aspects of the subject. I have proceeded meticulously, trying to provide a balanced narrative while acknowledging the potential obstacles that ultimately shape my analysis. This table adds credibility to the findings and reveals a cautious approach to the limitations of the study.

Implications (Theoretical, Practical and Social)

The implications of this study are multifaceted in terms of historical, political, and sociological understanding. Durkheim and Tarde's largely ignored political sociology analyzes still occupy an important place today in different topics such as state-society relationship, power, leadership, parliament and democracy. At the same time, these analyzes continue to be the subject of different disciplines, and the relationship of many different thinkers with state analyzes can be discussed further. These analyzes reveal important purposes in terms of shedding light on the different perspectives and interpretations of both names, nurturing academic and political debates, and enabling more findings and research on the subject.

Originality/Value

The above research has potential originality in the context of its comparative focus on Durkheim and Tarde's views on state theory. While many studies offer a comparative perspective on the thoughts of both men on topics such as statistics, imitation, psychology, natural sciences and metaphysics, this study takes a different position and approaches both sociologists on the plane of politics and state analysis. This research makes a valuable contribution to existing knowledge by offering a new perspective on these founding thinkers of sociology.

Araştırmacı Katkısı: Emre ÖZCAN (%100).